

УДК 1:37

Валерій Скотний, доктор філософських наук, професор, академік, ректор
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МОДУСИ ВЗАЄМОДІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*“Мені здається, що людський розум трохи схожий на зовсім темну кімнату, в якій є тільки декілька
маленьких отворів, котрі пропускають іззовні зображення зовнішніх і видимих предметів”.*

Дж. Локк

*У статті йдеться про те, що наука і віра нероздільні. Знання без віри – мертво. Воно обов’язково
стикається з тією межею своїх можливостей, за якою продуктивною може бути лише віра у всьому спектрі
своєї різноманітності й масштабності.*

Ключові слова: освіта, віра, наука, релігія, раціональність, ірраціональність.

*В статье идет речь о том, что наука и вера нераздельные. Знание без веры – мертвое. Оно обязательно
сталкивается с тем пределом своих возможностей, за каким производительной может быть лишь вера во
всем спектре своего разнообразия и масштабности.*

Ключевые слова: образование, вера, наука, религия, рациональность, иррациональность.

*Speech goes in the article however, that science and faith is inseparable. Knowledge without a faith – dead.
It necessarily runs into the that limit of the possibilities, after what productive a faith can be only in all spectrum of
the variety and scale.*

Key words: education, faith, science, religion, rationality, irrationality.

**Продовження статті, опублікованої в №5
(64) 2010 року.**

При всій відмінності цільових установок і конкретних методів досягнення мети, самих цілей, усі ці три зовні такі різні сфери – науку, релігію й освіту – поєднує інтегрально витлумачений процес, методично продуманий механізм залучення людини до осягнення істини, хоча сама ця істина для кожної з означених вище сфер поки що потрактовується по-різному, для кожної з них істина поки що своя. А тому прагнення прискорити сьогодні їх інтеграцію може обернутися (про що свідчить досвід) лише їх взаємним спотворенням і, зрештою, руйнуванням.

З погляду перспектив розвитку освіти загалом, і в Україні зокрема, це вказує насамперед на необхідність знайти такий механізм взаємодії між школою та церквою, який би надав можливість, з одного боку, залучити учнів до гуманістичного змісту релігійних цінностей, а з іншого – не призвів би до клерикалізації школи. Розглянемо цю проблему докладніше.

Коли мова йде про необхідність релігійної та релігієзнавчої освіти як реалізації конституційного права кожної людини, то забезпечення цього права стикається із низкою питань, що виходять за межі теми “освіта і релігія”. Держава, підкреслюючи свій світський, тобто позаконфесійний характер, прагне законодавчими актами надати рівні права будь-яким конфесіям, не допустити поділу

суспільства за принципом релігійної належності. Проте представники релігійних організацій у політичній боротьбі за вплив на суспільство легко трансформують будь-яку релігію в ідеологію, тим самим сприяючи передовсім процесу клерикалізації суспільства. Так, ще наприкінці 80-х років домінувала думка, що в Україні відсутні будь-які ознаки клерикалізму, позаяк він проявляється насамперед на рівні релігійних рухів та партій. Однак, починаючи вже з середини 90-х років, проявляються різноманітні рухи й партії, що виступають із вимогами обов’язкового релігійного виховання дітей, уведення викладання релігії в школах, створення церковних структур в армії тощо. Під ці вимоги підводиться потужна історична й культурологічна база.

Не дивно, що, об’єктами клерикалізації стали культура й освіта, остання передовсім. Будучи одним із стратегічних напрямків політики держави, освіта вже втратила в деяких регіонах України світський характер, закріплений у 35-й ст. Конституції, ст. 5, 6 Закону про свободу совісті та релігійні організації, ст. 5, 7, 8 Закону про освіту. Представники Міністерства освіти і науки та Держкомрелігій України разом із членами Всеукраїнської Ради Церков слухно вважають, що “духовна і світська освіта не можуть бути розділеними непроникною стіною”, [6] активно обговорюють питання про запровадження обов’язкового навчання християнської етики у школі, а проте з боку третьої сторони часто

МОДУСИ ВЗАЄМОДІ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

лунають вимоги запровадити не християнську етику, а Закон Божий.

Перед тим, ніж перейти до аналізу ситуації, що склалася сьогодні в царині освіти, спробуємо розглянути це питання в координатах творення в Україні умов для формування відкритого громадянського суспільства, побудова якого незмінно проголошується серед пріоритетів політики держави. Перелік ознак відкритого суспільства все ще дисонує з українською дійсністю. У нашому випадку він передбачає не лише проголошення, але й додержання принципу відокремлення церкви від держави, школи від церкви. Хоч останнім часом щораз частіше з'являються пропозиції переглянути зміст цієї конституційної норми. Покажемо те, що навіть на найвищому державному рівні існує позитивне сприйняття цієї ідеї, про що свідчить низка документів, схвалених Президентом України [7].

Цілком закономірним у цьому зв'язку є питання про те, наскільки відбиває настрої і потреби українського суспільства загалом запровадження обов'язкового вивчення у школі Закону Божого. Пошлемося на результати соціологічних опитувань.

Відомо, що ступінь довіри в українському суспільстві до церкви є високим: упродовж останнього десятиліття опитування стабільно дають 60 – 70%. Водночас сьогоднішня Україна на карті посткомуністичної Європи за рівнем арелігійності – серед лідерів. Лише 3,8% населення України заявляє, що вважає себе переконаними віруючими (менше лише у Східній Німеччині – 2,1%) і 32,2% – частково релігійними (сумарно 36%; для порівняння в сусідній Польщі сумарна цифра становить 73%). Цікавими є цифри, що характеризують ставлення до релігії молоді. Так, рівень задекларованої релігійності серед молоді віком від 15 до 28 років вищий за середній у суспільстві (44,1% – віруючі, 30,4% вагаються між вірою і невір'ям. За пізнішими даними віруючих 54%). Незалежно від ставлення до релігії релігійне виховання вважають обов'язковим 35% віруючих і 18% тих, хто вагається між вірою і невір'ям; 21% невіруючих, 7% переконаних атеїстів і 18% байдужих до релігії також вважають релігійне виховання обов'язковим. Останні три цифри свідчать, що та категорія молоді (молодих батьків), які особисто для себе вважають віру необов'язковою, не знають основних істин віри й не практикують їх, бажають скористатися потенціалом християнства (відокремивши його від віри?) для виховання поваги власних дітей насамперед до себе, а також певних моральних якостей (проте їх ієрархія у списку батьківських

симпатій не збігається з ієрархією християнських цінностей і чеснот).

Нині 41,3% українських громадян вважають за необхідне ввести у загальноосвітніх державних школах обов'язковий курс Закону Божого; ще 31,1% переконані, що цей курс повинен бути у шкільній програмі, але не як обов'язковий. Лише 22% респондентів висловилися категорично проти.

Основна мотивація тих, хто поставився прихильно до запровадження Закону Божого до шкільних програм, – виховна: через вивчення основ віри діти набудуть основ моралі.

Якщо врахувати той факт (виявлений у соціологічних дослідженнях), що попри високий рівень декларованої релігійності українські громадяни відвідують церкву рідко (7,9% населення України відвідують богослужіння щонайменше раз на тиждень, 10,8% – щомісяця, ніколи не відвідують – 22%, менше як кілька разів на рік – 20,9%, кілька разів на рік – 37,8%), то стане очевидно загальна громадянська незрілість і низький рівень культури українського суспільства, громадяни якого в масі своїй ототожнюють мораль і релігію. З цього можна зробити висновок, що високий рівень довіри населення до церкви є, фактично, протестним, тобто наслідком зневіри в усіх інших суспільних інститутах. “Ножиці між цифрами 60 – 70% суспільної довіри до інституту церкви і 18,7% осіб, які більш-менш регулярно відвідують богослужіння, якраз і є індикатором рівня громадянської та й загальної, в тому числі релігійної, культури українського суспільства. По суті ж – такого глибокого безкультур'я, що залишає відкритою можливість повернення до авторитаризму. Внутрішня несвобода українського суспільства змушує його голосувати проти однієї “несвободи” за іншу” [4].

Прийнятий в Україні Закон “Про свободу совісті та релігійні організації” надав можливості для створення недержавних релігійних освітніх закладів. Однак, на думку прихильників ідеї впровадження релігійного виховання у сферу освіти, цього недостатньо, оскільки переважна частина учнів загальноосвітніх шкіл при цьому залишається поза релігійним впливом. Як результат – уведення в багатьох школах, особливо західних регіонів України, до навчальної програми курсу “Християнської етики”, що має на меті не лише ознайомлення школярів з основами релігійної моралі, а й залучення їх до лона церкви. При цьому певна частина педагогів виявили явне небажання змінити свою діяльність відповідно до принципів “нового мислення” і

МОДУСИ ВЗАЄМОДІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

продовжують традиції войовничого атеїзму. На сьогодні Міністерство освіти і науки України однозначної позиції з цього питання не висловило. На нашу думку, показовим у цьому плані може бути ставлення до цієї проблеми Міністерства освіти Росії, яке виступило на захист прав дитини, вбачаючи в крайнощах небезпеку перетворення школи на арену ідейної та політичної боротьби, спроможної обмежити права дитини на повноцінну освіту. Виходячи з цього, воно заявило, що освіта й виховання в державній системі мають світський, тобто позаконфесійний характер, і не мають на меті формування певного ставлення до релігії, обмежуючись інформуванням про неї. Світський характер змісту освіти визнається тут одним із засадничих принципів державної політики у сфері освіти, і відповідно до нього в школі є неприпустимим релігійне чи атеїстичне виховання в будь-яких формах. Мотивувалося це тим, що зміст освіти має сприяти взаєморозумінню між людьми, які дотримуються різних переконань, враховувати різноманітність світоглядних підходів й давати можливість учням реалізувати свої права на вільний вибір поглядів та переконань.

Будь-яке релігійне виховання й викладання віровчення в Росії винесене за межі програм державної школи і може здійснюватися лише в недержавних навчальних та виховних закладах, приватним чином, вдома чи при релігійному об'єднанні. Отже, діти, включені до системи релігійного виховання, захищені законом від остракізму в державній школі, а особи, що закінчили недержавні релігійні школи, набули рівних прав із випускниками державних шкіл.

Водночас керівники закладів освіти отримали право надавати приміщення у вільний від занять час релігійним організаціям під недільні школи, для проведення дитячих ранків, новорічних, різдвяних та інших заходів. При цьому представникам тих сект та культових організацій, які проповідують принципи, далекі від загальнолюдських цінностей і сприяють розпалюванню міжконфесійної ворожнечі, заборонено викладати спеціальні релігійні предмети.

Цілком виправданим, на наш погляд (ураховуючи названі теоретичні аргументи, що ілюструють тенденцію до синтезу релігії й науки), є включення до шкільних програм релігійно-філософських дисциплін, що не супроводжуються здійсненням релігійних обрядів. При цьому представники релігійних об'єднань та організацій повинні брати участь у навчальному процесі на договірній основі без будь-яких переваг на користь традиційних конфесій чи нетрадиційних

культів. Для діяльності школи має бути природним у процесі навчання саме діалог віруючих і невіруючих, опертий на пріоритет загальнолюдських норм і цінностей, спрямований на формування почуття патріотизму, шанобливого ставлення до культури, історичних традицій. При цьому священник може вести, за бажанням батьків, відповідні факультативні заняття, але це має бути чіткіше відображено в Законі про освіту, щоб дозвіл на працю не залежав виключно від особистих уподобань шкільної адміністрації, щоб діти будь-якого віросповідання мали можливість отримати в стінах школи релігійні знання від священнослужителя своєї конфесії чи релігії, не порушуючи при цьому прав інших дітей – як віруючих, так і невіруючих. Цей варіант знаходиться у руслі чинного законодавства, а держава, надаючи церквам право працювати у приміщенні школи (без орендної плати, у вільний від навчання час, у т. ч. в суботу й неділю), у такий спосіб могла б певною мірою компенсувати заповідні церкви в минулому кривди і збитки.

Таке розв'язання проблеми має той позитив, що держава не зможе більше запліщувати очі на факти використання у школі релігії у політичних цілях, примусового навчання релігії, розпалювання будь-якої ворожнечі чи ненависті на релігійному ґрунті, на кшталт хоча б таких висловів: "Коли ж православний священник прийде до дітей замість чорношкірого Сандея Аделаджі або настирливих Свідків Єгови, що форсують наші школи як натівський десант?" [1].

Педагогічні колективи, очевидно, мають бути зорієнтовані на те, що загальнолюдські цінності є продуктом розвитку всіх форм суспільної свідомості, всього культурно-історичного процесу в цілому, всіх релігій, а не лише результатом діяльності однієї з них.

Позашкільним закладам доцільно надати право (яким вони вже значною мірою користуються) відкривати гуртки й товариства з вивчення релігії, духовної музики, усної народної творчості, національної архітектури тощо, формувати творчі об'єднання за інтересами, де доцільним є залучення фахівців із представників релігійних організацій.

Релігійне виховання може стати органічним доповненням до світської освіти, дієвим засобом соціалізації людини через вивчення цінностей, вироблених релігійною свідомістю і втілених у звичаях, традиціях, через знайомство з елементами догматики при неухильному дотриманні принципів, закріплених у законі. Сприяє цьому створення центрів християнської культури, де з дітьми з позицій християнства ведеться

МОДУСИ ВЗАЄМОДІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

розмова про духовність, про роль та вплив християнства на становлення й розвиток українського суспільства, чим здійснюється їх залучення до спадщини минулого. Цікавим є досвід створення в регіонах унаслідок підтримки місцевої влади таких центрів християнської культури. Характерним тут є те, що більшість центрів обирає, як правило, власний напрямок, виробляє власну систему й методику викладання. Досвід цих центрів свідчить, що завжди можна знайти золоту середину між світським характером освіти та релігійною просвітою, пов'язати школу з сім'єю, віру зі знанням, сприяти діалогу світської та церковної влади. Подібні центри не поділяють дітей на віруючих і невіруючих, а навчають їх морального життя, виховують у дусі християнського ставлення до ближнього. Аналіз досвіду свідчить, що загальнолюдські цінності в традиційній шкільній практиці важко втілюються у життя. Державні освітні заклади часто приймають відповідну конфесійну орієнтацію, що є прямим порушенням принципів світського характеру освіти й не сприяє формуванню толерантності у їх вихованців.

Передумовою розв'язання цих завдань значною мірою є створення адекватної законодавчої бази, попри те, що багато позитивного в цьому плані вже зроблено. Зокрема, це стосується уперше впровадженого в законодавство поняття "релігійна освіта". Саме релігійна, а не релігієзнавча чи культурологічна, хоча необхідність такого нововведення сьогодні викликає гострі дискусії. І це не випадково, адже саме цим частково перекреслюється принцип світського характеру змісту освіти в державній системі, де, як уважається, не повинно викладатися віровчення. Для виправдання тут вказано: "На прохання батьків чи осіб, що їх замінюють, за згодою дітей, адміністрації освітніх закладів та відповідних органів місцевого самоуправління й поза межами освітньої програми" [2]. До того ж, Закон не має прямої дії й потребує розробки підзаконних актів, механізмів реалізації права на отримання релігійної освіти.

Необхідність масової релігійної освіти виникла вже на перших етапах реалізації закону. Аналогічно до того, як це відбувалося в системі освіти, сьогодні потребу в релігієзнавцях починають відчувати органи державної влади, які реєструють статути релігійних організацій, офіцери збройних сил, які змушені задовольняти релігійні потреби підлеглих, закріплені в Конституції, відповідати на ті запитання, над якими раніше не замислювалися тощо. Якщо ще п'ять років тому від цього просто відмахувались, то сьогодні проблеми релігійної

освіти обговорюються в уряді, в Державному комітеті з питань релігії та церкви.

У ситуації, що склалася, доцільним, на нашу думку, є створення органами державного управління на місцях науково-методичних рад із релігієзнавства на основі згоди між адміністрацією регіонів і церковними структурами, розробка й апробування власних програм, факультативних курсів з історії релігій тощо, а також відкриття (за наявності відповідних кадрів) в університетах релігієзнавчих спеціальностей.

До розробки навчальних програм слід залучати викладачів ВНЗ, інститутів підвищення кваліфікації працівників освіти, працівників центрів християнської культури. Заслугує на особливу увагу питання про можливість проведення виїзних семінарів із наданням практичної допомоги відділам освіти в організації роботи з вивчення християнської культури, етики та моралі.

Безсумнівно, у християнстві закладено потужний потенціал для демократичних перетворень, піднесення й захисту гідності людини, прав особи і громадянина; це є моральними підвалинами західних демократій. Однак, знаючи історію, ніхто не заперечуватиме й те, що у християнстві є не менш потужні деструктивні можливості: релігійна нетерпимість, війни, переслідування інакомислячих, запопадництво перед сильними світу цього. Питання в тому, *що саме* у християнстві актуалізувати. Користуючись відокремленням від держави, церкви в Україні могли б стати дієвим чинником створення основ громадянського суспільства і виступити захисниками прав особи (але виглядає, що не так просто позбутися їм "кормиги рабства" і згадати про своє дане як обов'язок покликання до свободи).

Досить поширеним сьогодні є спрощене бачення проблеми взаємин між церквою та школою, яке зводить її до питання про те, можна чи ні викладати в державній школі "Закон Божий"? Такий підхід є надто спрощеним і цілком непродуктивним – він призводить до протиборства політичних сил, які розігрують карту під назвою "релігійна освіта в державній школі". А між тим, проблема реалізації свободи совісті у сфері освіти аж ніяк не зводиться до альтернативи "світський – релігійний" характер освіти. Головне – це така постановка питання, яка окреслює підходи до розв'язання проблеми, з якою стикається школа в цій сфері.

Поняття "світська школа", "релігія", "атеїзм", "релігійна освіта", "право вибору" тощо потребують сьогодні переосмислення з урахуванням нових соціальних і геополітичних

МОДУСИ ВЗАЄМОДІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

реалій, стереотипів суспільної свідомості, настроїв у вчительському середовищі, кадрів, спроможних викладати релігієзнавство в школі та у вищому навчальному закладі.

Історія окреслила сьогодні наступне коло, українське суспільство немовби відмовляється від атеїзму, знову звертаючись до релігії. При цьому як атеїзм, так і релігія сприймаються суспільною свідомістю далеко не адекватно, не як культурні феномени, а в тій ідеологізованій формі, якої вони набули в тоталітарному суспільстві. На переоцінку цінностей накладає відбиток також досвід вітчизняної історії й розвиток освіти в Україні.

Сьогодні ми маємо дві протилежні позиції. СENS першої в тому, що релігійна освіта рівноцінна викладанню релігії та релігійному вихованню, вона є доступною лише для віруючих і недоступною для погляду збоку. СENS другої зводиться до своєрідного “світоглядного утримання” школи при ознайомленні учнів із релігіями. Школа в цьому разі лише передає знання, та не є тим місцем, де формуються переконання й здійснюється виховання майбутнього громадянина. Але якщо школа перестає бути місцем, де здійснюється виховання, вона перестає бути школою у повному розумінні цього слова. Така школа не має ідеалу, образу, до якого привчає прагнути, а тому неспроможна розв’язувати завдання освіти, оскільки нічого не створює, нічого не формує.

Пропонують іноді й такий варіант (модель) реалізації свободи совісті в школі: викладання релігії на конфесійній основі у вигляді нормативного предмету при умовах обов’язкового введення на тих самих підставах альтернативного предмету для нерелігійних учнів, посилаючись на зарубіжний досвід. Однак така модель може бути здійснена лише при наявності кількох умов. Одна з них – більша чи менша конфесійна однорідність суспільства, друга – культура міжконфесійних стосунків, перевага загальних цілей релігійного виховання над конфесійними і спільна відповідальність церков перед суспільством і школою, визнання того, що викладання релігії в школі має бути підпорядковане інтересам суспільства і насамперед меті освіти. Стосовно українського суспільства, то його багатоконфесійність, яка пов’язана з етнічною й культурною неоднорідністю, робить фактично нереальним такий підхід до розв’язання проблеми “школа і релігія”.

Релігієзнавці вважають, що релігійна освіта не тотожна конфесійному навчанню релігії і базується на даних гуманітарних наук. Вивчення релігії як соціокультурного феномену має стати

невід’ємним компонентом соціальної науки й гуманітарної освіти. Релігія має розглядатися як складова частина культури у її зв’язку та взаємодії з іншими сферами життя і діяльності людини. Багато в чому з того, що мало місце в минулому й відбувається зараз, неможливо розібратися, не враховуючи впливу релігії й не маючи для цього відповідних знань про неї, одержаних за допомогою застосування загальнозначущих наукових методів її вивчення. Дати ці знання учням – справа школи, і в цьому її ніхто не може замінити. Тобто дати такі знання дітям про релігію, які повинна мати кожна освічена людина, й без яких освіта виявляється частковою й неповною [5].

Іншими словами, простежується перехід від повного неприйняття релігії до визнання необхідності викладання в школі знань про релігію. При цьому висувається певний набір вимог як до вчителя, так і до учнів, а також батьків, без згоди яких релігійна освіта дітей забороняється законом. Передбачається, що релігійна освіта в школі як викладання наукових знань про релігію не ставить перед собою завдання виробити у дітей світоглядну установку стосовно релігії, що вчитель буде дотримуватися професійної етики й не задаватиме учневі запитань, що лежать у тій площині, в якій може скластися ситуація насилля над совістю. Він може вимагати від учня лише таких знань про релігію, які мають об’єктивний, тобто знеособлений характер. Окрім того, від учителя вимагається етична добросовісність. Сам він може бути релігійною чи нерелігійною людиною, але не повинен використовувати викладання з метою привернення учнів до своєї віри, не повинен встановлювати з ними надто близьких стосунків, щоб не чинити над ними духовного насилля.

Учитель також повинен уміти провести межу між науковим знанням і його світоглядною інтерпретацією, будувати релігійну освіту в школі в дусі міжрелігійного, й навіть більше, – міжкультурного діалогу, щоб це сприяло взаєморозумінню на основі “спільного знання”, подоланню відчуження на ґрунті нетерпимості, страху перед чужою й незрозумілою вірою.

Отже, йдеться про етичну наповненість релігійної освіти в школі, яка має бути корисною з погляду інтересів не лише суспільства і держави, але й церкви, релігійних організацій, якщо брати до уваги, що вона включає релігійну просвіту, тобто пізнавально-інформативний компонент. І якщо виходити з інтересів насамперед дитини, яку школа повинна озброїти знаннями, підготувати до життя, то, на перший погляд, не існує непереборних

МОДУСИ ВЗАЄМОДІЇ РАЦІОНАЛЬНОГО ТА ІРРАЦІОНАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

перешкод для того, щоб суспільство, держава й церква, релігійні об'єднання могли знайти спільну мову в питаннях освіти й школи.

Можна запропонувати конкретні заходи для досягнення цієї доброї мети. Це, по-перше, можуть бути будь-які компроміси, терпимість до нетерпимого, компетентність суспільства і влади в оцінці релігійного чинника, деідеологізація релігії.

По-друге, взаємодія педагогів і богословів при опрацюванні спільного визначення понять, створенні різних навчальних посібників із релігієзнавства.

По-третє, слід змінити ставлення до релігієзнавства, перестати розглядати його як “замаскований атеїзм”, тому що викладання релігієзнавства в школі могло б сприяти визнанню прав людини й толерантності не лише як правової норми, а й як етичної чесноти.

Нарешті, треба розробити на державному рівні освітній стандарт із предмету “Релігієзнавство” в межах загальноосвітніх програм і правові аспекти викладання в школі цієї навчальної дисципліни. На жаль, все це більше нагадує прагнення видати бажане за дійсне. Бо, скажімо, по-перше, де взяти такого вчителя для масової школи? Хто його буде готувати і скільки на це потрібно часу й коштів?

А, по-друге, сьогодні має місце явна недооцінка впливу релігії на свідомість або цілком свідоме спотворення цього феномену.

Висновки. Досвід останніх років наочно свідчить, що законотворчими закликаннями – як на державному, так і на регіональному рівнях – релігійне питання розв'язати не вдається. Дієвість багатьох норм Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” виявилася малоефективною не стільки тому, що вони погані, скільки тому, що не можна покарати за їх невиконання. Так, проголошення світського характеру системи державної освіти забороняє пропаганду релігії в школі. Однак на практиці в багатьох школах, особливо в західних регіонах України, при підтримці місцевих органів влади,

батьків, громадськості в цілому здійснюється викладання основ християнського віровчення під назвою “Християнська етика”, що ставить за мету передовсім формування релігійного світогляду у дітей. Заборонити таку практику, очевидно, було б недоцільно, адже це може викликати обурення серед громадськості, але й законодавчо закріпити її означало б порушити принцип світськості державної освіти. До того ж, надана таким чином духовна і релігійна свобода виявилася об'єктивно вигідною для найрізноманітніших як традиційних, так і новітніх релігійних об'єднань і сект, які часто-густо справляють деструктивний вплив на ще не сформовану дитячу свідомість і навіть підштовхують не тільки до антисоціальної, а й до поведінки, згубної для самої особи дитини, юнака чи дівчини. Діяльність цих релігійних організацій, фактично, є своєрідним каталізатором переходу суспільної свідомості від посттоталітарної до передклерикальної, тому що часто проповідники виступають із проповідями, у яких стверджують переваги їх релігії над усіма іншими. І тоді, на жаль, вони – не проповідники, не місіонери.

1. Герук С. Школа и Церковь – трудные пути сотрудничества // Бюлетень релігійної інформації. – 1999. – №4 (62). – С. 311.

2. Там само. – С. 294.

3. Гершунский Б.С. Философия образования XXI века. – М., 1998. – С. 235 – 236.

4. Кочан Н. Відокремлення школи від церкви в координатах відкритого суспільства // Людина і світ. – 2000. – № 9. – С. 41.

5. Свобода совести в современном демократическом государстве и обществе. – М., 1996. – С. 94 – 95.

6. Скотний В.Г. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті. – Київ – Дрогобич, 2003. – С. 218.

7. Там само. – С. 219.

8. Уайтхед А.Н. Религия и наука. – М., 1990. – С. 451.

9. Там само. – С. 458.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2010

“Ціла історія нашої цивілізації, матеріальної і духовної, се не що інше, як поступове систематичне і ненастанне відсування, віддаловання границь неможливого”.

*Іван Франко
видатний український письменник, громадський і політичний діяч*

